

Скиба Вікторія

аспірант кафедри екології

Вознюк Наталія

канд. с.-г. наук, доцент кафедри екології

Національного університету водного господарства та

природокористування, м. Рівне

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ РІЧКИ МОЛОЧНА

Басейн р. Молочна адміністративно розташований на території трьох районів Запорізької області, у межах кліматичної зони північного та південного степу, для яких характерною рисою є недостатній рівень забезпеченості поверхневими водними ресурсами. Молочна – це найбільша річка північно-західного Приазов'я (довжина – 197 км, площа водозбору – 3450 км²). Класифікується як середня річка, впадає у Молочний лиман акваторії Азовського моря. Молочний лиман – це цінна природна екосистема, віднесений до списку міжнародного Рамсарського переліку водно-болотних угідь, з 2010 року внесений до складу Приазовського національного природного парку [1].

Дуже важливим з екологічної точки зору аспектом історичних нарисів є саме багатоводність річки, в літописах збереглися дані про те, що р. Молочна та Молочний лиман були доступні для судноплавства. У першоджерелах датованих 18-19 ст., згадується, що Молочна була широкою та глибокою, а у її водах водилась така ж сама риба, як і в Азовському морі.

Серед водойм Азовського узбережжя Молочний лиман – одна з наймолодших. Ще з середини XIX ст. лиман закрився – відгородився від моря, став міліти, солонішати і навіть періодично пересихати. У 1943 р. вузька піщана перегородка між лиманом і морем була розкрита внаслідок військових дій, утворилася штучна протока. Таке з'єднання забезпечило стабілізацію гідрохімічних показників води, сприятливі умови для біорізноманіття тощо.

Лиман став одним з основних нерестилищ пеленгасу. До початку 1960-х років лиман з'єднувався з морем двома промоїнами: одна завширшки 400-500 м, інша 150-200 м, але поступово вони почали заноситися піском, тому у 1972 р. було збудоване штучне русло завширшки 100 м та довжиною 2 км.

У 1974 році Молочний лиман оголосили гідрологічним заказником загальнодержавного значення, у його верхів'ї були випущені мальки сазана, білого амура і товстолобика, котрі спочатку добре прижилися, але у 1975 р. вимерли повністю. Причина загибелі – забруднена вода р. Молочна, невідале місце розташування промоїни, збільшення рівня солоності води. Від екологічного стану р. Молочна прямопропорційно залежить і стан Молочного лиману в який вона впадає. Починаючи з 1968 р. на річці проводились роботи з очищення та спрямлення русла, що призвело до різкого зменшення кількості джерел, які живили річку водою. Молочна замулилась, обміліла, заросла масивами очерету, перетворилась на місце стоку технічних відходів.

У 70-х роках минулого століття стрімкого розвитку набули промисловість та сільське господарство, натомість зовсім незначна увага приділялась охороні довкілля. І це наочно було видно на прикладі р. Молочна та її приток. Безконтрольно проводився забір прісної води з річки на потреби сільського господарства, надмірно використовувались отрутохімікати, які надходили до річки з поверхневим стоком та ґрунтовими водами у величезних кількостях, комунальні стоки м. Мелітополь (близько 20 тис. м³ за добу) були і є могутнім забруднювачем верхів'я лиману. До річки у величезних кількостях надходив шестивалентний хром (максимальна концентрація у стічних водах була 34,5 мг/дм³), мастила (концентрації 158...392 мг/дм³ при допустимому значенні 0,05 мг/дм³). Господарсько-побутові стоки комунального господарства м. Мелітополь очищувались щонайбільше на 64% у теплий період року, а взимку, коли замерзали фільтри біологічної очистки, скидні води потрапляли до річки практично без будь-якої очистки (лише у 1987 р. було введено в експлуатацію нові очисні споруди, що значно поліпшило становище нижньої частини русла).

У 80-90-х роках було зроблено декілька спроб по очищенню та регулюванню русла р. Молочна та її приток. Але роботи були малоефективними, русло розчищувалось точково з грубим порушенням даного виду інженерних робіт, тому дуже швидко воно знову замулювалось. Як наслідок на кінець 90-х років лиман майже повністю втратив свою цінність з точки зору рибного промислу. У 1999 р. вилов знизився до 8 тон на рік (у 50-60-х роках максимальний вилов іноді досягав 1000 тон на рік). Природний водообмін лиману з морем здійснюється лише у період штормів. Протока розчищається лише навесні для заходу пеленгасу та восени - для виходу з нього молодняка. Відбулися негативні зміни гідрологічного режиму річки: спрямлення русла, його заростання по всій довжині та зарегулювання стоку через спорудження ставків і водосховищ [2].

У червні 2014 р., після багатьох років кризової екологічної ситуації, відбулося з'єднання лиману з морем. Вже через три місяці можна було спостерігати позитивну динаміку: рівень солоності становить 28-40 г/дм³ у порівнянні з 80-100 г/дм³ на початку літа); суттєво піднявся рівень води, місцями на 1,5-2,0 м. Загальні висновки можна буде робити лише через декілька років після проведення ряду спостережень, але на сучасному етапі, після багатьох років нищівної експлуатації та виснаження водойми [3].

З цього короткого переліку негативних екологічних явищ та процесів чітко видно яку низку проблем на сьогоднішній день необхідно вирішити для збереження екологічної цінності та природної рівноваги річки Молочна та Молочного лиману.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Молочна ріка - диво природи. - Мелітополь, 2002. – 100 с.
2. Савчук Д., Шевченко А., Беліков О., Котикович І. Річка Молочна та заходи з її оздоровлення. – «Водне господарство України» №2 (110) 2014р. С. 33-36.
3. Барабоха Н.М. Навколо Молочного лиману. - За даними офіційного сайту ПНПП <http://pnpp.info/> від 8.12.2014р.